

IVAN ERBEŽNIK:

Gora, ki se kolje.

Zgodba iz davnih let.

Sedeli smo deca poletnega večera pod hišo na trati. Pa pride od hiše dol težkih korakov belolasi stric Martin. Telo so mu upognila leta, vendar ni stric nikdar počival pri belcm dnevu, le na večer je večkrat prisedel k nam na zeleno ledino; klobuk je položil na travo, zasvetila se je bela pleša, in še bolj častitljiv se nam je zdel dobri Martin. Prijazno so zrle rjave oči, in nebrojne gube starosti so mu dajale nenavadno prikupen izraz.

Lep starec je bil stric Martin, posebno lep takrat, ko je utonil njegov duh v pripovedovanju. Saj je pa tudi mnogo vedel Martin. Pol sveta je prehodila njegova noga. Prišel je baje prav tja do devete dežele.

Prisedel je torej tisti večer Martin k nam, nas pobožal z žuljavo roko po rdečih licih, potem pa si je nažgal vivček, ki je bil kakor zmečkana hruška, pa lep skovan pokrovček je imel. Že je potegnil Martin, da je zapiskalo v vivčku, in višnjevkast dim se je dvignil nad plešo.

Krasen je bil oni večer. Podnevi je nevihta očistila ozračje, zato je na večer vsa krajina gorela v luči zahajajočega solnca kot redkokdaj. Zdelo se ti je, da so se približale daljnje gore in videle so se čeri, zaseke in modrikaste sence, da je človeka očaralo. Celo otroke, ki smo bili sicer v opazovanju površni, je opozorila takrat nase krasota prirode. Pa so zrle mlade oči v čarobno večerno krajino, v dušo se je vtisnila podoba, ki nikdar ne izgine in zbuja ljubezen do rodne grude.

Daleč na severu se je videla modrikasta gora, pa kaj rečem gora — pol gore; saj je bila odsekana napol. V solnčni luči je bilo jedva opaziti pečino, ki je bila bogzna kako visoka.

„Čudna je ona gora, Martin,“ pravim stricu. „Ali ste že bili pri njej?“

„No, da, bil sem — to je gora, ki se kolje. Kaj vam še nisem pravil o tej gori?“ — „Ne še, ne še, stric! Prosimo, povejte, povejte!“ — „Če le zaslužite danes, da pripovedujem? Ali ste bili pridni ves dan?“ — „Smo, striček!“ — „No, verujem vam — pritožil se ni nihče!“

Uprlo se je Martinovo oko v daljavo, in roka je pokazala v smer gore: „Tam pod pečino one temne gore teče široka, deroča reka; zvija se in peni skozi ogromne skale, ki ji izkušajo zapreti pot, pa je ne ustavijo — vse sproti izpere voda in odnese, kar ji je na poti. Za reko kipi v nebo ona ogromna pečina, ki se sedaj sveti v solncu. Tako visoka je skala, da bi od znožja ne razločil človeka, ki bi stal na robu; videti pa je velik križ, ki stoji vrh pečine, prav gori pod belimi oblaki.“

„Pa kdo je postavil križ tja gor, stric?“ — „Le počakaj, nestrpnost mala, to vam že še povem!“

In nadaljeval je stric nekako tako-le:

Na oni-le gori je stal v davnih, davnih časih mogočen grad. V njem pa je gospodoval vitez razbojnik, tako ogromen po svojem telesu, da ni imelo devet dežel enakega. Za kosilo je pojedel četrtno pečenega vola in prav toliko za večerjo; za malo južino pa si je privoščil celo pečeno jagnje, tele ali srno, ki jih je bilo tedaj še obilo. Zraven je bil velik pijanec — cel kozji meh vina je poluckal vselej na mastno pečenko, potem pa se je zleknil po zelenem mahu v senco borov na grajskem dvoru. Pa je zasmrčal debeli vitez, da so prestrašene utihnile in se poskrile ptice v bližnjem gozdu.

Kadar se je razbojnik zbudil, se je zadovoljno razgledoval po lepi krajini, ki so jo obdelovali v potu svojega obraza kmetje, njegovi sužnji. Klical je predse svoje sluge razbojnike, da mu poročajo o njegovih podložnikih, o njihovi pokornosti in nepokornosti ter kaj bi se dalo izžeti iz ubogih trpinov. Sluge so mu morali natančno poročati, koliko imajo kmetje pitalih volov, koliko vina v kletih in žita v kaščah.

Okrutnejši kot gospodar sam je bil njegov oskrbnik. Nikoli ni odložil biča iz rok, in hrbti podložnih kmetov so bili pisani od udarcev onega biča. Dovolj je bilo, če se ni kmetič dosti ponižno poklonil pred njim ali njegovimi hlapci.

Govoril onemu podložniku, ki so ga opleni do golega življenja, pa pri vsem tem nasilju njegov pogled ni bil dovolj ponižen in vdan. Že so ga vlekli razbojniki pred svojega viteza, a ta je dal reducto vsakega vreči preko skale v globino. Kako se je naslajalo ob takih prilikah njegovo razbojniško oko! Dal si je vselej prinesiti svoj ogromni naslanjač, in na njegovo štetje so morali vreči hlapci nesrečnega kmeta čez pečino. To so bili za velikana posebno slovesni trenutki. Takrat je pil vselej čez mero, razbojniki pa so morali popivati, gosti in prepevati z njim. Kadar je tulil ogromni vitez na pečini, se je čulo dol v vasi, kmetje pa so si otirali solze in prosili Boga, naj jih reši tega trinoga, zakaj vsak dan so pričakovali smrti — ne le biča in ječe.

Vitez je imel baje pod svojim gradom v gori rove in votline, a teh ni uporabljal za ječe, pač pa je dal tam spravljati blago, ki so ga nagrabili njegovi hlapci na razbojniških pohodih. Baje so bili ti prostori polni zlata in drugih dragocenosti.

V vasi pod goro je živel tisti čas kmet, ki je imel obilo družino, a ni je mogel s čim preživljati, ker mu je razbojnik pobral vse. V kmetu je pričela kipeti jeza, in ko so prišli hlapci zopet v vas, da stikajo po hišah, jim je obrnil zatirani kmet hrbet ter se hotel umakniti. Pa že ga je zadel oskrbnikov bič. Kmet se spusti v nasilneža, hoteč maščevati krivico, toda kmalu je ležal zvezan na tleh, in hlapci so ga odvedli na goro v razbojniško gnezdo. Zaman je plakala za njim žena in devetero gladne dece.

Valpet je obtožil pred vitezom kmeta upora. Tolike kmetiške drznosti debeluh še ni doživel. Zato pa si je izmislil za kmeta posebno muko. Kmeta je dal privezati za bor, sebi pa je ukazal prinesiti meho vina, da si s pijačo poživi svojo domišljijo.

Pil je spaka ogromna, pasel oči na ubogem kmetu ter se norčeval iz njega, ubogega črva iz doline. Kmet pa je povetil blede obraz, ker ni mogel prenesti ostudnih, krvoločnih pogledov sirovega velikana. Tiho je prosil Boga maščevanja.

In izmislil si je razbojniški nestvor okrutno kazen ne le za kmeta samega, ampak tudi za njegovo družino. Hlapci so morali privedi kmetovo ženo in otroke pred okrutneža. Že so pripravili dolg drog in nanj so privezali prav drobnovrv, ki bi komaj nekaj časa vzdržala težo človeškega telesa. Nato so privezali vrv krog kmetovega života, in ko so pritirali kmetovo družino, tresočo se strahu, je dal vitez dvigniti ubo-

gega očeta pred očmi družine nad prepad. Konec droga so privezali za bližnji bor, in kmet je visel na vrvcu nad groznim prepadom. Kolika je bila boleost uboge družine, ko so morali zreti smrtno grozo svojega roditelja!

Da bi jim žalost še povečal, je ukazal vitez svojim hlapcem prinesiti vina in godal, in ostudna drhal se je bučno razveseljevala in tulila od veselja, da so se plašili orli v skalovju in obletavali pečino. Pod skalo pa je šumela reka mučeniku nad prepadom smrtno pesem.

Kmetu je bil obraz mrtvaško bled in lasje so mu v malo minutah postali beli od groze. Vrv se je natezala in pokala. Družina se je zgrudila zaradi boleosti na tla, ker ni mogla prenesti tolike muke. Zdajnjadaj se je imela pretrgati tanka vrv, le zadnji stremeni so še držali. Okrutni debelih in drugi razbojniki so upirali svoje krvoločne oči v ubogega mučenika in čakali nasladnega trenutka, ko se pretrga vrv.

Še enkrat se je ozrl oče žalostno po svojcih, ki so se zvijali od dušne boli — zapokala je vrvca, in nesrečnik je šinil v brezdno. Divje rjovenje razbojnikov se je razlegalo, da se je čulo dol do hiš ubogih trpinov.

Pa še ni zadostovala velikanu ena smrt. Pijani okrutnej je štel tisti dan še desetkrat do tri.

Prvo je prišlo na vrsto najmlajše dete, ki so ga iztrgali iz naročja ubogi materi; drugi so prišli na red po starosti. Vsakega so zgrabili neusmiljeni krvniki, ga zavihteli na štetje viteza dvakrat, tretjič spustili, da je nesrečnik odletel v velikem loku čez rob v globino. Vse to je morala gledati nesrečna mati, dokler ni odšla za svojci še sama. Pri vsakem metu so zatulili krvoloki od slasti, da se je treslo ozračje.

Ko so izvršile svoje satansko opravilo, so se zverji v človeški podobni pričele gostiti, piti vino in nebrzdano divjati. Končno so postali pijani in pocepali so drug za drugim po dvoru.

Bližala se je noč. V kočah trpečih kmetov so ugašale luči, polegali so seljaki na trda ležišča, vzdihujoč po rešitvi iz razbojniških krempljev. Na vzhodu so se kopicili temni, grozeči oblaki, ki so kmalu zavili vse obzorje v temo. Oddaljen, bobneč grom je stresal ozračje. Grozeč piš je zavel preko zemlje, da so zaječali gozdovi. Bliže in bliže je prihajala groza. Vsa krajina je bila zavita v neproderno temo, le tuhtam je razsvetlil blisk trepetajočo prirodo.

Zabesnel je vihar, kakršnega ni pomnil nihče. Kot da lomastijo preko zemlje divji zmaji, je prihajala neznana groza. Hipoma je zabobnela zemlja in se zazibala. Nepopisen trušč in grom je stresal ozračje. Borni seljaki so trepetali v svojih kočah, misleč, da je prišel dan sodbe.

Bobnenje in trušč sta ponehaval, neurje se je oddaljevalo in ponehalo, in preplašeno prebivalstvo je omahnilo v trudno spanje.

Kakor da ni šla groza preko krajine, je vzhajalo drugo jutro solnce na jasnem obzorju. Vstajal je seljak ob rani uri, da vidi sledi viharja. Prvi pogled je bil na goro — a glej čuda! Razbojniškega gnezda ni več! Odklala se je plast gore in se porušila z gradom vred v brezdno.

„Hvala ti, Vsemogočni!“ je vzdihnil seljak. Od kočice do kočice je hitel glas o čudnem dogodku. Strahoma so se bližali ljudje brezdnu. Resnica! Kazen je zadela hudodelsko družbo. V prepadu in strugi reke je ležal v kosce razbit grad, in narasle vode so odplavile grajsko golazen in vse, kar se je dalo odplaviti.

Seljaki so hvalili Boga za uslišano prošnjo in so odšli na svoje domove, da se svobodni lotijo dela.

Le poredko je zašla človeška noga do znojža pečine. Nekoč je stikal tam okrog pastir in prinesel v vas poln žep zlatnikov, ki jih je nabral med gruščem. Ni jih vedel ceniti, pa je razdelil zlato med dečad. Poizkušali so srečo še drugi in iskali, a se jim ni posrečilo najti ničesar. Visoko v nedostopni pečini pa je bilo videti luknje, dele razbojniške zakladnice, kjer bi se morda dalo napolniti žepe s suhim zlatom.

Pa kaj zlato! Ni bilo kmetom mnogo do zlata. Srečni so bili od onega usodepolnega dne. Pridno so delali na polju in bili obdarjeni s srečo. Polni so bili njihovi hrami onega leta. Zopet so se privadili smehu, in glasnejša jim je postala beseda.

Svobodni so pasli pastirji na solnčnih bregovih bele črede ovac in prepevali, da je odmevalo od gorá.

Toda še ni bil docela odstranjen strah, vtepen jim od zatiralcev. Malodušneži so celo pripovedovali, da se čujejo v temnih nočeh od gore tožeči glasovi.

Hoteč utešiti nesrečne duhove in v spomin odrešenja so postavili kmetje nad prepad preprost križ. Ko so pa čez čas dospeli nekateri na vrh gore, so zapazili, da je ločen vrhunec s križem od gore po mogočni razpoki. Da so mogli dospeti do križa, so napravili brv in po njej so hodili najdrznejši, da pomolijo za duše nesrečnih. Kdor je došel do križa, je bil v smrtni nevarnosti, zakaj skala je visela nad prepadom in bi se lahko vsak čas odtrgala od gore. Vendar so hodili nekateri do križa in izmolili kratko molitev. Govorili so: „Kdor pomoli pri onem križu za mrtve, olajša trpljenje duš in bo tudi sam nagrajen, ker je tvegál življenje, da izbriše grehe nesrečnih razbojnikov in kmetov, vrženih preko pečine.“

Pomirili so se malodušneži. Mirno in zadovoljno so živeli kmetje v svojih kočah. Minila so desetletja in izumrl je rod, ki je videl grozne dni tlačanstva ter doživel propast grozodejcev. Vedno redkejši so bili obiskovalci nesrečnega kraja. Samoten je stal križ vrhu gore, že ves porastel z mahom in nagnjen od silnih viharjev.

In zopet je šla groza preko krajine, kakršne niso pomnili beli starci. Zabobnela je in se zazibala zemlja, in obupna molitev je jokala od kmetiških krovov v razbesnelo temno noč.

Ko se je storil dan, so videli preplašeni seljaki, da se je odtrgala pečina in s križem vred zbobnela v prepad.

Zopet je vzklik v ljudstvu strah, in spomin na grozopolne čase se je vzbudil v narodu. Prečudne reči so pripovedovali starci. Vnovič so postavili križ, a čuda! Kmalu ga je ločila od gore mogočna razpoka. Preko nje so vrgli ljudje borovo deblo, da je služilo za brv redkim obiskovalcem križa.

Izumiral je rod za rod, stoletje je teklo za stoletjem, a kadar je imel izginiti spomenik vrhu gore in ugasniti v ljudstvu spomin na čase tlačanstva, vselej je prišla preko zemlje grozeča sila, odklala in porušila pečino ter oživila v narodu spomin na tlačene prednike. Nikoli niso pozabili postaviti nad prepad novega križa.

Še danes stoji križ, tudi razpoka je še, ki ga loči od gore, in tudi brv, a le redki so, ki dospo do spomenika odrešenja.

Takò, pravijo, se bo klala od gore plast za plastjo, in kadar bo odnesla deroča reka zadnjo plast in zadnji križ, tedaj bodo rešene duše mučilcev ubogih kmetov sužnjev...

Utihnil je Martin, zamišljeno so zrle naše oči preko krajine, toneče v vijoličastih sencah, nad vrhovi planin pa se je poslavljal rožnatordeč oblak od solnca, zahajajočega za daljnimi gorami.

JOŠKO GLOBEVNIK:

Jež in vrana.

Basen.

apazila je nekoč v pozni jeseni vrana ježa, trkljajočega se po listnatem bregu navzdol. „Ehej, stričko, ehej! Kaj pa vendar delate?“ mu zakriči z bukove veje.

„Ali ne veš, da se bliža zima? Spat grem,“ ji odgovori jež veselo. „Da bom pa imel pozimi mehko posteljico, se valjam zdaj tukaj, da prinesem kolikor mogoče listja domov.“

„In kako dolgo boste spali, striček?“ vpraša vrana.

„Prespal bom vso zimo, tetka,“ odgovori jež.

„Prespal vso zimo?“ se začudi vrana. „Torej vi zime niti ne poznate? O, blagor vam, stričko, tisočkrat vam blagor, da je ne poznate! Ker ne poznate zime, tudi gladu in mraza ne poznate. Medtem, ko boste vi sladko spali, bomo me zmrzovale in stradale. Zavidam vas!“

In vrana krakajoč odleti.

